

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра педагогіки та методики навчання іноземних мов

Курсова робота
з педагогіки на тему: Формування позитивного психолого-педагогічного
клімату в класі як умова успішного навчання і виховання учнівської
молоді

студентки групи СОа 18-21
філологічного факультету освітніх
технологій,
спеціальності 014 Середня освіта,
спеціалізації 014.021 Англійська мова і
література, освітньо-професійної
програми іноземні мови, методика
навчання іноземних мов і зарубіжної
літератури, (англійська мова, друга
західноєвропейська мова)
Деркачової Анастасії Дмитрівни

Науковий керівник
кандидат пед. наук,
доцент Годлевська К.В.

Кількість балів –
Національна шкала –
Оцінка ЄКТС –

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО КЛІМАТУ В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ.....	5
1.1. Вивчення впливу психолого-педагогічного середовища на розвиток особистості учня та працездатність колективу.....	5
1.2. Аналіз основних методів дослідження психолого-педагогічного клімату в колективі учнів.....	10
1.3. Психолого-педагогічні аспекти формування сприятливого психологічного клімату уроку, як важливої умови підвищення ефективності та результативності навчально-виховного процесу.....	14
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПО СТВОРЕННЮ СПРИЯТЛИВОГО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО КЛІМАТУ В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ.....	17
2.1. Діагностика психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі....	17
2.2. Методичні рекомендації щодо створення сприятливого психолого- педагогічного клімату в класі для успішного навчання і виховання учнівської молоді.....	23
2.3. Практичні поради щодо формування позитивного психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі.....	26
ВИСНОВКИ.....	29
РЕЗЮМЕ.....	32
RESUME.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	34
ДОДАТКИ.....	37

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасній системі освіти в Україні актуальним є питання удосконалення функціонування освітніх закладів. Основним завданням цих закладів є зміцнення, підтримка здоров'я та благополуччя учнів, розвиток їх творчих здібностей, психічний розвиток та оволодіння знаннями про людські можливості.

Створення позитивного соціально-емоційного середовища у педагогічних колективах є основною метою кожного педагога. Сприятливий клімат і благополуччя є важливими елементами ефективного управління групами школярів і є ключовим елементом для досягнення мети освіти.

Психологічний клімат є важливим соціально-психологічним чинником, який відображається рівнем взаєморозуміння, ступенем згуртованості або роз'єднаності колективу.

Поняття «психологічний клімат» формується як з позитивних, так і з негативних переживань – відображення взаємин, думок, почуттів, настрою, потреб, інтересів та іншого. Звичайно, формування здорового позитивного клімату відображається на всьому навчально-виховному процесі та середовищі.

Дослідження обраної теми ґрунтується на пошуку шляхів покращення психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі, оскільки у сучасній системі освіти України існує невідповідність між соціальним замовленням суспільства на підвищення ефективності освітнього процесу в закладах освіти та недосконалим рівнем організації роботи вчителя по створенню позитивного психолого-педагогічного клімату серед учнів.

Мета дослідження: вивчення особливостей роботи вчителя по формуванню сприятливого психолого-педагогічного клімату в колективі учнів і перевірка ефективності комплексу занять по створенню сприятливого психологічного клімату в класі.

Завдання курсової роботи:

1) розглянути основні фактори впливу на створення сприятливого

психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі та виявити особливості психологічного клімату в колективі школярів;

2) проаналізувати основні методи дослідження психолого-педагогічного клімату в колективі учнів;

3) дослідити психолого-педагогічні аспекти формування позитивного психологічного клімату уроку, як важливої умови підвищення ефективності та результативності навчально-виховного процесу;

4) проаналізувати основні методи діагностики психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі;

5) розробити методичні рекомендації та дати практичні поради щодо створення позитивного психолого-педагогічного клімату в класі.

Об'єктом дослідження є процес створення сприятливого психолого-педагогічного клімату в колективі школярів.

Предметом дослідження є особливості організації роботи вчителя по створенню сприятливого психолого-педагогічного клімату в учнівському середовищі.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс загальнонаукових методів: теоретичних – аналіз та узагальнення наукової педагогічної та психологічної літератури, синтез отриманої інформації; практичного – надання методичних рекомендацій.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновку, резюме, списку використаних джерел, що налічує 25 найменувань та 6 додатків. Основний зміст роботи викладено на 43 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО КЛІМАТУ В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ

1.1. Вивчення впливу психолого-педагогічного середовища на розвиток особистості учня та працездатність колективу

В сучасній системі освіти України продовжується впровадження програми Нової української школи (НУШ). Більшість вчителів разом із учнями початкової школи відчують на собі всі складнощі цих реформ. Однак, перші кроки по впровадженню програми зумовили необхідність деяких змін і коригувань.

В рамках Нової української школи проводяться різноманітні навчальні курси для вчителів початкової школи з метою формування здорового морально-психологічного середовища для дітей. Наприклад, серед безлічі онлайн-курсів, в третині приділяють увагу питанням ефективного управління класом. Це дає можливість створення педагогами освітнього середовища, яке має величезне значення для формування морально-психологічного клімату першокласників. Проте, для успішної адаптації молодших школярів та створення дружнього колективу, необхідне дослідження психологічних чинників, які впливають на адаптацію до нового середовища. Дослідження реального педагогічного досвіду підтверджує, що не всі вчителі підготовлені до застосування сучасних стандартів Нової української школи та створення сприятливого морально-психологічного клімату в класі.

Як згадує у своїй роботі психолог Ю. Савіна (2019): «Дослідженням проблеми формування морально-психологічного клімату в колективі присвячені праці зарубіжних та вітчизняних учених, серед яких можна виділити: В. Д. Воднік, Н. П. Базалійську, І. І. Гук, Дж. Далларда, Л. М. Карамушку, Г. В. Ложкіна, М. Міда, Н. Міллера, Л. Сасіну, Т. Френча та ін. Проте, вивчення морально-психологічного клімату колективу першокласників в умовах НУШ залишилось поза увагою науковців. Разом з тим цей клімат впливає на розвиток

особистості учня. В дослідженнях майже не йдеться про створення сприятливого морально-психологічного клімату першокласників. А якщо така проблема підіймається, то вона не вирішується системно. Немає єдності й у визначенні поняття морально-психологічний клімат».

Під психологічним кліматом розуміють емоційно-психологічний стан колективу, де проявляються особисті та професійні взаємини між його учасниками, узгоджені з моральними нормами та інтересами.

Психологічний клімат – це характер, тон та емоційне забарвлення комунікації та взаємодії учасників, що визначає їхню спільну діяльність; це домінуючий, стабільний емоційний стан учасників колективу.

Багато уваги питанню психолого-педагогічного клімату колективу приділяв відомий український педагог А. С. Макаренко. Він не вживав таке поняття, як соціально-психологічний клімат, а замінював його поняттями «стиль та тон взаємин у колективі». Допустимим він вважав тільки «мажорний тон» в учнівському середовищі, а основними ознаками такого тону були: вияви спокою, впевненості, захищеності, стриманості у діях та словах, корисної активності.

Учнівський колектив – це «живий організм», який має велике значення у формуванні особистості, але лише за умови, що в ньому панує позитивний, гармонійний психологічний клімат. Саме тому дослідження психологічного клімату є надзвичайно важливими, оскільки він впливає на виховання та розвиток особистості учнів, і в значній мірі визначає особистісні якості окремих школярів та взаємини в колективі.

Здоровий психологічний клімат визначається тим, що дитина перебуває у стані духовного комфорту. Вона відчуває рівновагу, спокій, захищеність; відчуває задоволення від свого існування, є оптимістично налаштованою. У такому емоційному комфорті дитина вирізняється позитивним світосприйняттям, вона вірить у підтримку зі сторони свого оточення і відкрита для спілкування. Це сприяє підвищенню продуктивності у всіх сферах життєдіяльності, збільшує працездатність, активність, впевненість та віру у

власні можливості. Психологічний комфорт визначається тим, наскільки педагог підтримує дітей та сприяє їхньому успіху в різних видах діяльності.

Стан емоційного комфорту, відчуття захищеності та впевненості, а також розуміння власної важливості та унікальності для інших, грають ключову роль у позитивному розвитку дитини, як особистості. Ці аспекти є основою для активного самовдосконалення, підтримки самооцінки та збереження психологічного комфорту.

Педагоги та психологи зазначають, що шляхи вдосконалення педагогічної взаємодії з дітьми не є сталими, адже вони постійно адаптуються до швидких змін у психічному стані дитини. Вони погоджуються, що психологічний комфорт суттєво впливає на емоційний стан кожного учня та загальний клімат у колективі в цілому.

Емоційний стан людини реагує на будь-які, навіть самі незначні зміни факторів впливу та умов середовища, адже є дуже чутливим і складним об'єктом дослідження.

Емоційні стани в колективі сприяють об'єднанню та згуртованості його учасників, сприяють встановленню контактів. Однак, колективні емоції можуть здійснювати психологічний тиск на особистість. У таких ситуаціях дитина піддається впливу вчителя, однолітків або батьків, що може проявлятися у формі відкритого або прихованого тиску на її дії, почуття та емоції.

У практиці педагогічної роботи часто відбувається так, що емоційний стан дитячого колективу визначає успішність чи провальність тієї чи іншої справи. Таким чином, можна стверджувати, що конкретний емоційний настрій кожної дитини визначає настрій цілого колективу.

Однак, не менш важливим фактором для створення позитивного середовища є гуманізація системи взаємовідносин у колективі: доброзичливість, взаємна підтримка, довіра, повага, взаєморозуміння, відкритість до спілкування.

Психологи розглядають психологічний клімат як емоційний настрій колективу, який відображає взаємини, характер співпраці та ставлення до

навколишнього оточення на емоційному рівні.

Отже, психолого-педагогічний комфорт в освітньому процесі залежить від взаємин між вчителями та учнями, між самими учнями та між вчителем і батьками. Сумніву немає, що без гуманізації цих відносин неможливо створити позитивний психологічний клімат. Питання гуманного ставлення до дітей активно досліджується філософами, психологами та педагогами. В нашому сьогоденні в стосунках вихователів та вчителів спостерігається зростаюча тенденція до демократизації та гуманізації.

Аналіз сучасної навчально-виховної практики виявляє наявність протиріч: між цілями, спрямованими на розвиток творчих потенціалів учнів, і застарілими методами їх досягнення; між потребою в гуманістичних принципах в освіті, що ставлять цілісний розвиток особистості в центр, і реальними умовами шкільного життя, де вчителі часто виступають як постановники уроку, а учні переважно виконують їхню волю. Таким чином, емоційний тон на уроці та атмосфера в класі значною мірою залежать від стилю взаємодії між вчителем та учнями.

Гуманізація взаємин між педагогом та школярами є ключовим пріоритетом, що дозволяє побудувати ефективну систему виховання особистості з творчим підходом та гуманними цінностями. Підтримка гуманних відносин між вчителем та учнями створює основу для взаєморозуміння, позитивного настрою та психологічної стійкості. Вона сприяє максимальному розвитку природних здібностей кожної дитини, сприяє успішному протіканню навчально-виховного процесу та формує позитивне ставлення до навчання та вчителя.

Також, важливими факторами, які впливають на атмосферу на уроці, є емоційний стан та настрої вчителя. Створення позитивного психологічного клімату на уроці починається з внутрішньої налаштованості вчителя. Педагог за покликанням перед тим, як прийти до школи повинен налаштовувати себе на те, що кожен учень, якого він навчає, є найкращим і найстараннішим. Таким чином, він зустрічає своїх учнів з радістю. Учитель має навчитися любити всіх

своїх учнів: як обдарованих, так і менш здібних, веселих і тихих, розсудливих і швидких у сприйнятті інформації, до старанних та тих, хто проявляє менше інтересу до навчання. Важливе значення має авторитет вчителя, адже, дослідження показують, що інформація, яка подається вчителем, що має авторитет серед школярів, сприймається дітьми набагато краще, ніж у випадках, коли вчителя не поважають його учні.

Іншим важливим фактором є вміння вчителя бути тактовним та вміння виявляти обачність у висловлюванні критики щодо дітей. Надмірне концентрування уваги на кожну помилку, що робиться учнем, перешкоджає створенню атмосфери доброзичливості, довіри, викликає напругу та відволікає увагу учнів від предмету, що вивчається. Учні не повинні відчувати страх за правильність чи помилковість сказаного чи зробленого.

У випадку, коли в колективі спостерігається нездоровий психологічний клімат, виникає необхідність з'ясувати причини, які вплинули на це.

Часто негативна поведінка дітей має глибоке психологічне підґрунтя. Поведінка кожного учня, так само як і характер психологічного клімату в класі, перш за все, залежать від індивідуальних психологічних особливостей. Часто діти підсвідомо шукають уваги через страх самотності або відчуття, що їх забули або не помітили. Іноді, дивна та незрозуміла поведінка є проявом відчаю та втрати надії на успіх. Деякі діти можуть «надагти» на себе роль невдахи. І це призводить до ворожих відносин у класі та формування нездорового психологічного клімату.

Наявність нездорового психологічного клімату призводить до взаємного нерозуміння, внаслідок чого учні не можуть спілкуватися та ефективно працювати разом, відчувають себе непотрібними, неприйнятими у колективі, не знаходять справжніх друзів чи близьких по духу дітей у класі. Це може створювати конфліктні ситуації, до яких може бути причетний весь учнівський колектив.

Таким чином, джерела конфліктів виникають там, де існує невирішеність або неузгодженість між певними чинниками :

- між рівнем знань, вмінь, навичок, здібностей та особистих якостей;
- у цілях, засобах та методах діяльності;
- у мотивах, потребах та ціннісних уподобаннях;
- у емоційних, психічних та інших станах;
- у поглядах, переконаннях та оцінках.

Організація позитивного психолого-педагогічного середовища, формування здорового психологічного клімату покладені на класного керівника, хоча і учні приймають безпосередню участь у цьому процесі.

Для того, щоб знайти шляхи оптимізації психолого-педагогічного клімату, потрібно провести діагностику рівня його розвитку. Тому, наступним розглянемо питання вивчення методів дослідження психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі.

1.2. Аналіз основних методів дослідження психолого-педагогічного клімату в колективі учнів

Основна мета діагностичних методів дослідження психолого-педагогічного клімату в колективі полягає в тому, щоб не лише описати розвиток вихованців, але й забезпечити можливість вимірювання їхнього розвитку і визначення якісних та кількісних характеристик.

Під час використання діагностичних методів проводиться аналіз конкретних недоліків та відхилень від стандартів у певній системі, а також пошук шляхів їх корекції. Ці методи слугують інструментами для вирішення педагогічних задач і підпорядковані освітнім та виховним цілям. Розглянемо найбільш поширені діагностичні методи дослідження психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі – спостереження, бесіда, тестування і шкалювання.

Щодо спостереження, то це метод тривалого опису та аналізу особливостей всіх видів розвитку особистості (психічного, фізичного та соціального), які характеризують поведінку учня під час навчального процесу.

Цей метод дозволяє упорядкувати отримані дані та зробити узагальнюючі висновки.

Бесіда проводиться шляхом безпосереднього спілкування з опитуваними, задля виявлення та встановлення особливостей психічних, фізичних та соціальних характеристик учнів. Вона проводиться як з учнями, так і з педагогами, які беруть безпосередню участь у навчально-виховному процесі з колективом школярів чи окремими учнями.

При проведенні бесіди вчителю необхідно дотримуватись певних настанов:

- педагог має встановити контакт з кожним опитуваним учнем, розпочати бесіду з психологічно прийнятних для школяра запитань;
- вчитель має проводити бесіду, враховуючи час та навантаження учня, без присутності сторонніх людей;
- вчитель має підготувати ряд запитань, зрозумілих і доступних для конкретного віку опитуваних, їх інтересів, особливостей і потреб;
- педагог не повинен допомагати з відповідями школярам, не підводити опитуваних до конкретної відповіді;
- учитель має дотримуватись при проведенні бесіди педагогічного такту;
- бесіда з кожним опитуваним учнем має займати до пів години. Адже, діти втомлюються при довгих опитуваннях, їх відповіді стають неточними.

За допомогою тестування проводяться психолого-педагогічні дослідження, які сприяють виявленню конфліктів у шкільному колективі, оцінці рівня довіри учнів до вчителя та аналізу психологічного клімату серед школярів.

Розглянемо тест «Соціально-психологічний клімат у групі». Необхідно оцінити, як проявляються певні визначені ознаки психологічного клімату в опитуваній групі (Додаток А), поставивши ту оцінку, яка, на думку опитуваних, відповідає реальним показникам.

Шкала оцінювання властивостей психологічного клімату виглядає так:

3 – властивість проявляється в групі завжди;

2 – властивість виявляється в більшості випадків;

1 – властивість виявляється рідко;

0 – виявляються в однаковій мірі і та, й інша властивості.

Здійснюємо обчислення загального рівня оцінки психологічного клімату (С), склавши оцінки з лівої сторони від нуля – сума А, з правої сторони – сума В та знайшовши різницю: $C = A - B$. Оцінювальна шкала виглядає так, якщо С дорівнює нулю або є величиною від'ємною, то це говорить про несприятливий психологічний клімат з погляду групи опитуваних. Якщо С – величина додатня, то можемо говорити про сприятливий психологічний клімат у колективі.

Метод шкалювання використовується для перетворення реальних якісних психолого-педагогічних явищ у числові оцінки, що дозволяє оцінити особистісні якості учнів та їхнє ставлення до різних видів діяльності. Оцінювальні шкали відрізняються простотою та можливістю математичного аналізу результатів, оскільки будь-які психічні явища відображаються числовими оцінками. Наприклад, для оцінки характеру стосунків учителя з учнями можна використати шкалу оцінок.

Сутність цього методу полягає в тому, що будь-які реальні психічні ознаки (якості) відображають за допомогою числових систем за завчасно визначеними оцінками. Наприклад, для оцінки характеру стосунків учителя з учнями можна застосувати шкалу оцінок, наведену в Додатку Б.

Ще однією формою впливу на психолого-педагогічний клімат колективу є педагогічний консиліум. Це зустріч вчителів-вихователів для обговорення соціально-психологічних особливостей поведінки та діяльності вихованців, використовуючи детальні характеристики класного керівника та інших учасників виховного процесу. Ці зустрічі призначені для більш глибокого вивчення учнів та визначення оптимальних форм та методів виховної роботи з ними. Консиліум, як правило, обговорює складні випадки взаємин між вихованцями та педагогами. Результатом роботи консиліуму є науково

обґрунтована педагогічна стратегія взаємодії з учнями, вироблена на тривалій період.

Для виявлення і вивчення змін певних соціально-психічних якостей особистості, до учнівського колективу застосовують педагогічний експеримент. Він представляє собою комплекс методів дослідження, спрямований не лише на опис психічного явища, але й його пояснення. Це систематично організований дослід, що включає спеціальні умови та конкретну систему впливів і дій. Він дає можливість систематично втручатися в процес та змінювати його.

Сутність таких формувальних методів полягає у вивченні психологічних ознак дітей у природних умовах навчально-виховного процесу шляхом сприяння розвитку тих психічних якостей, на яких зосереджена увага вихователя. Основний акцент ставиться не стільки на поточному рівні розвитку учня, скільки на "зоні його найближчого розвитку" та специфічних аспектах її розширення. Тому такі методи називають ще: навчальний, перетворювальний, виховний, моделювальний експеримент.

Формувальний експеримент використовується для виконання двох основних функцій. З одного боку, він спрямований на дослідження психологічних особливостей та механізмів, а з іншого — на вирішення виховних та освітніх завдань, надання допомоги учням у навчально-виховному процесі. Цей метод дозволяє не лише вивчити психічні зміни особистості, але й ефективно поєднує психологічний аспект вивчення школярів з розробкою оптимальних стратегій навчально-виховної роботи. Активне залучення дитини до організованої діяльності вчителя-вихователя сприяє цілеспрямованому впливу на неї, дозволяє формувати та змінювати психічні якості та розширювати зону актуального розвитку дитини.

Використання саме цих методів дозволить вчителю вивчити особливості та зміни певних соціально-психічних якостей кожного учня в класному колективі, а також виявити конфлікти та рівень довіри учнів до вчителя. Це, також, допоможе здійснити оцінку клімату в класі.

1.3. Психолого-педагогічні аспекти формування сприятливого психологічного клімату уроку, як важливої умови підвищення ефективності та результативності навчально-виховного процесу

У сучасній школі відбувається період значних змін, коли педагогічний процес рішуче переорієнтовується на індивідуальність учня. Саме на створення сприятливих умов для самопізнання, саморозвитку, самовизначення та самореалізації кожного учня орієнтується вчитель.

Під час навчально-виховної діяльності важливо систематично сприяти розвитку конкретних психічних якостей учнів, які є важливими для адаптації до сучасного життя.

Професійна взаємодія між психологом та вчителем впливає на ефективність навчально-виховного процесу, оскільки ця співпраця визначає його успішність в цілому.

Особистісний розвиток кожного учасника навчально-виховного процесу залежить від взаємної поваги та взаєморозуміння між вчителями та учнями. Суттєва ознака гуманістично орієнтованого навчально-виховного процесу полягає в навчанні, що відбувається за інтересами та бажаннями, а не за примусом.

В умовах традиційного навчально-виховного процесу практичний психолог може допомогти вчителю наповнити шкільні уроки особливим психологічним змістом. Традиційний урок можна покращити, застосувавши певні психологічні методи та прийоми, зокрема, такі як:

- створення позитивного психологічного настрою на початку уроку, щоб підвищити мотивацію та зацікавленість учнів;
- акцентування уваги учнів на їх емоційний стан перед проведенням контрольної роботи або іспиту, щоб підтримати їх та знизити рівень стресу;
- активізація творчої діяльності учнів відповідно до теми уроку, що сприяє їхньому активному залученню та розвитку.

- впровадження елементів релаксації в середині або наприкінці уроку, що допомагає зняти напругу та підвищити концентрацію;

Саме взаємодія психологів і вчителів передбачає обмін необхідними знаннями і вміннями. Психолог допомагає вчителю розуміти та враховувати індивідуальні особистісні характеристики учнів, такі як:

- 1) особливості темпераменту;
- 2) інтелектуальні здібності;
- 3) прояв характеру дитини;
- 4) провідні мотиви;
- 5) здатність до комунікації, особливості поведінки в колективі.

Співпраця між психологом і вчителем відкриває широкі можливості для ефективного використання різних ресурсів освітнього процесу. Такий підхід сприяє не лише особистісному розвитку учнів та узгодженій діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу, але й впливає на гармонізацію колективу в цілому.

Розвиток особистості учня в навчально-виховному процесі не може бути розглянутий без урахування впливу сімейного виховання.

Сучасні сім'ї потребують практичної підтримки та допомоги у вихованні своїх дітей. Тому важливо, щоб психолого-педагогічний колектив закладу залучав батьків до активної співпраці, розробляв спеціальні програми та поширював психологічні знання, щоб ознайомити та зорієнтувати батьків з віковими потребами дітей та наслідками їх ігнорування.

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» (2018), у системі освітніх закладів діє психологічна служба, що забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей, сприяє створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти.

Метою діяльності такої соціально-психологічної служби в закладах освіти є сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку учнівського колективу, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти. До складу соціально-психологічної служби входять соціальні педагоги та практичні психологи.

Практичні психологи відповідають за психологічне супроводження освітнього процесу у навчальних закладах. Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії між закладами освіти, сім'єю та суспільством у вихованні учнів, їх адаптації до соціального середовища та надає консультативну допомогу батькам. Цю діяльність проводять соціальні педагоги.

Отже, можна зробити висновок, що у сучасній школі необхідною є співпраця між психологом і вчителем. Це відкриває широкі можливості для ефективного використання різних ресурсів освітнього процесу.

Завдяки роботі таких спеціалістів в освітньому середовищі формується сприятливий психолого-педагогічний клімат, де комфортно себе почувають всі учасники виховного процесу; створені умови для всебічного особистісного розвитку дітей, їхнього повноцінного психічного здоров'я.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПО СТВОРЕННЮ СПРИЯТЛИВОГО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО КЛІМАТУ В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ

2.1. Діагностика психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі

Як правило, під час вивчення психолого-педагогічного клімату застосовуються різноманітні методичні процедури. Комплекс таких процедур включає ряд діагностичних методів: спостереження, аналіз документів, проведення інтерв'ю та бесід, тестування, анкетування, соціометричні опитування, використання спеціально розроблених анкет, шкал показників групових взаємовідносин та опитувальники.

Виділяють кілька етапів діагностики соціально-психологічного клімату учнівського колективу.

Перший етап розпочинається зі знайомства з колективом.

Другий етап включає збір суб'єктивної інформації, на основі якої потім розраховуються показники соціально-психологічного клімату. Основним змістом цього етапу є проведення опитування членів колективу за допомогою спеціально розроблених та адаптованих до певних умов життєдіяльності учнівського колективу анкет (Додаток В). Опитування членів колективу, як правило, проводиться у формі письмового стандартизованого інтерв'ю.

На третьому етапі дослідження відбувається обробка зібраних даних. Перш ніж рухатися далі, складається загальна матриця розподілу відповідей на питання анкети.

Четвертий етап включає аналіз та інтерпретацію отриманих даних. На цьому етапі порівнюються суб'єктивні показники клімату з об'єктивними даними про соціально-психологічні взаємини. Також проводиться консолідація окремих показників для формування загальної характеристики соціально-психологічного клімату. На цьому етапі розробляються конкретні рекомендації

для класних керівників з метою поліпшення соціально-психологічного клімату у їхніх шкільних групах.

При діагностиці учнівського колективу важливо усвідомлювати його різноманітність і обирати для дослідження ті показники, які мають найбільший вплив на оцінку ефективності виховної роботи. Класні керівники можуть самостійно визначати такі показники та використовувати відповідні їм діагностичні засоби.

Наприклад, одним з таких засобів є методика «Наші стосунки», яку запропонував Л. М. Фрідман. Розглянемо її більш детально. Мета методики «Наші стосунки» — виявити рівень задоволеності чи незадоволеності учнів різними аспектами життя класного колективу.

Хід проведення: школярам пропонується ознайомитись із кількома твердженнями. Необхідно вибрати та записати номер того твердження, яке більш за все співпадає із його думкою.

Для вивчення рівня доброзичливості у класі, згуртованості, або, навпаки, конфліктності може бути запропонований перелік суджень, наприклад:

- 1) наш клас дуже дружний та згуртований;
- 2) наш клас дружний;
- 3) у нашому класі відсутні сварки, наш клас не конфліктний;
- 4) у нашому класі іноді бувають сварки, але конфліктним наш клас назвати неможна;
- 5) наш клас недружній, не згуртований. Часто виникають сварки;
- 6) важко вчитися у нашому класі.

Додаткова друга серія тверджень дозволяє виявити стан взаємопідтримки і допомоги (або їх відсутність):

- 1) нашому класі прийнято допомагати, це сприймається як належне;
- 2) у нашому класі допомога надається лише близьким друзям;
- 3) у нашому класі допомагають при умові, коли про це хтось просить.
- 4) у нашому класі допомога надається лише тоді, коли наполягає учитель.
- 5) у нашому класі відсутня допомога один одному.

Ті твердження, які відмічені більшістю учнів свідчать про наявний стан психологічного клімату. У той же час, думка кожного учня показує, як він себе відчуває в цьому конкретному середовищі.

Окрім методики Л. М. Фрідмана існує ще кілька методик дослідження психологічної атмосфери колективу: методика оцінки психологічної атмосфери в колективі (за А. Фідлером), методика «Аналіз та оцінка соціально-психологічного клімату в колективі» (Л. Карамушка), методика для дослідження шкільних колективів Д. Морено, методика визначення типових способів реагування на конфліктну ситуацію (методика К. Н. Томаса), діагностика комунікативного контролю (М. Шнайдер). Розглянемо деякі з них.

Методика А. Фідлера для вивчення психологічного клімату в колективі включає оцінку десяти ознак, що характеризують цей клімат. Опитуваним пропонується оцінити кожен з цих характеристик за шкалою від 1 до 8. Серед ознак, включених до методики, можна виділити: дружлюбність, злагода, задоволеність, продуктивність, теплота, співробітництво, взаємопідтримка, захопленість, цікавість та успішність. Таблиця з бланком до методики подана у Додатку Г. Обробка даних відбувається за допомогою підрахунку суми балів, де: від 10 до 33 – це висока оцінка; від 34 до 55 – середній показник; від 56 до 80 – це негативна оцінка.

Негативна оцінка при визначенні психологічного клімату визначає конфліктність у взаємовідносинах між учасниками групи, непорозуміннями, незадоволеністю, низьким рівнем продуктивності, емоційною холодністю, відсутністю співпраці та підтримки, апатією, низьким рівнем зацікавленості та успішності.

Середній показник психологічного клімату характеризується помірною доброзичливістю, згодою, задоволеністю, продуктивністю, співпрацею, взаємопідтримкою, зацікавленістю, цікавістю та успішністю.

Висока оцінка психологічного клімату характеризується високим рівнем доброзичливості, згодою, продуктивністю, співпрацею, взаємною підтримкою, захопленістю, зацікавленістю та успішністю.

Методика К. Томаса щодо типових реакцій на конфліктні ситуації призначена для визначення переважаючого стилю поведінки в конфлікті. Вона складається з 30 пар тверджень, де учасники мають обрати варіант, який найкраще відображає їхню поведінку. Обробка даних за допомогою ключа дозволяє встановити п'ять типів реакцій у конфлікті: конкуренція, співпраця, компроміс, уникнення та пристосування.

Стиль пристосування характеризується поступливістю власним інтересам та потребам на користь інших, пристосуванням до ситуації і готовністю зробити поступки у власних позиціях на користь опонента або співрозмовника. Цей підхід визначається бажанням особистості зберегти гармонійні взаємини з оточуючими.

Стиль уникнення означає ухилення від розв'язання конфлікту, бажання виграти час або небажання займатися ним взагалі. Особистість, що вибирає цей стиль, прагне до нейтралітету, уникає втягнення у конфлікт та залишається від нього в стороні. Байдужість до власних інтересів та потреб також проявляється у байдужості до потреб та інтересів співрозмовника, який приймає участь у конфліктній ситуації.

Стиль компромісу полягає у тому, що співрозмовники намагаються вирішити розбіжності шляхом поступок однієї сторони іншій та прийняття компромісного рішення, яке задовольняє обох. Цей підхід передбачає відмову від власних потреб та інтересів на користь часткових потреб співрозмовника для швидкого вирішення конфлікту. Обидві сторони мають свої бажання, але усвідомлюють, що досягнення їх не можливе, тому знаходять рішення, яке частково задовольняє обидві сторони.

Стиль співпраці проявляється у високій активності при вирішенні конфліктних ситуацій, при цьому враховуються як власні інтереси та потреби, так і інтереси та потреби співрозмовника. Особистість, що вибирає цей стиль, старається взаємодіяти зі співрозмовником шляхом спільного обговорення проблем та ситуацій, визначення його інтересів та потреб, а також демонстрації власних. Вона поважає позицію співрозмовника, прагне до співпраці та

досягнення успішного результату, що задовольняє обидві сторони. Цей стиль характеризується визнанням різниці у поглядах та готовністю зрозуміти та прийняти точку зору один одного, а також аналізом причин конфліктної ситуації та пошуком ресурсів для задоволення потреб обох сторін. Він передбачає прагнення сторін до співпраці з метою конструктивного вирішення конфлікту, де погляди спрямовані на спільне розв'язання проблемної ситуації, а не на протистояння один одному.

Стиль конкуренції, також відомий як суперництво, характеризується бажанням задовольнити власні потреби і ігнорувати інтереси опонентів, навіть не дивлячись на можливість їм зашкодити. Особистість, що обирає цю стратегію, старається втілити свої бажання і переконати співрозмовника змінити свої погляди.

Ще однією з цікавих методик визначення психологічного клімату в колективі є методика аналізу та оцінку соціально-психологічного клімату Л. Карамушки. Хоча вона застосовується більше для визначення психологічного клімату в педагогічному колективі, оскільки, формування сприятливого психологічного мікроклімату серед педагогів є не менш важливою складовою ефективною організації освітнього процесу, як і створення позитивної атмосфери в учнівському колективі.

Як зазначає у своїй роботі доктор психологічних наук Л. М. Карамушка (2003): «В опитувальнику наведені деякі характеристики роботи в житті трудового колективу. Заповнюючи таблицю, на кожній шкалі, що визначає ступінь тієї чи іншої характеристики, необхідно зробити свої позначки: позначкою «Х» вказують, наскільки дана характеристика притаманна певному колективу на сьогодні; позначкою «О» вказують місце характеристики, що мала б займати, на думку опитаних, в роботі та в житті колективу.

Для визначення результатів дослідження необхідно розрахувати середнє арифметичне по кожному показнику (по «Х» і по «О») та знайти їх співвідношення за формулою: $X/M=O$. Чим значення М ближче до 1, тим сприятливіший мікроклімат у колективі. Досвід використання зазначеної

методики свідчить про те, що вона дає можливість діагностувати показники загальної оцінки соціально-психологічного клімату в колективі (рівень його сприятливості) та оцінку «реального» та «ідеального» соціально-психологічного клімату (орієнтацію членів колективу на «реальні» та «ідеальні» показники клімату)».

Таблицю аналізу та оцінки соціально-психологічного клімату в колективі з основними характеристиками роботи наведено в Додатку Д (Карамушка, 2003, с. 292–294).

Проаналізуємо результати дослідження методики оцінки психологічної атмосфери в колективі (за А. Фідлером), взявши за основу статтю «Соціально-психологічний клімат у закладах загальної середньої освіти м. Києва в умовах воєнного стану», де науковці К. Линьов, О. Мерзлякова, Д. Сабол, О. Матвійчук (2023) провели анкетування серед членів шкільних колективів. Всього було опитано 420 респондентів 13 шкіл м. Києва. Результати дослідження були представлені, як складник «Середні значення методики А. Фідлера по різних закладах освіти» (Додаток Е).

За допомогою таблиці, представленої науковцями (Линьов та ін., 2023, с.8), проаналізуємо усереднені значення психологічної атмосфери шкільного закладу. Згідно з методикою А. Фідлера, чим менший бал (за 8-бальною шкалою), тим краща, доброзичливіша атмосфера. В Додатку Е подані середні значення методики по різних закладах освіти та узагальнене середнє значення для всієї вибірки респондентів.

Можемо підсумувати, що ознака доброзичливості в колективі в першу чергу пов'язана з продуктивністю, успішністю, та взаємопідтримкою, які є результатом співпраці в спільній діяльності опитуваних. Відчуття захопленості та задоволення від роботи є наслідком сприятливої психологічної атмосфери. Але необхідно звернути увагу і на те (згідно із результатами дослідження), що у колективах також проявляються такі ознаки, як незгода, незадоволеність, байдужість, які не мають сильної вираженості, але на них теж потрібно звертати увагу, щоб зменшити подібні прояви.

Узагальнюючи вищесказане, можна зазначити, що діагностика психолого-педагогічного клімату дозволяє зрозуміти, як впливають різні фактори на навчальне середовище, виявляти проблеми, які потребують негайного вирішення, і виокремити аспекти, які можна покращити. Цей процес сприяє кращому розумінню потреб школярів та визначенню шляхів його вдосконалення. Перед впровадженням будь-яких заходів з покращення психологічного клімату важливо отримати чітке уявлення про його поточний стан. Аналізуючи результати діагностики та опитувань учнівського колективу, педагог може зосередитися на впровадженні методик, спрямованих на покращення психологічної атмосфери серед школярів.

2.2. Методичні рекомендації щодо створення сприятливого психолого-педагогічного клімату в класі для успішного навчання і виховання учнівської молоді

Здорова психологічна атмосфера є результатом спільних зусиль учасників колективу і залежить від їх культурного розвитку та вихованості. Психологічний клімат може бути сформований і регульований на різних етапах та в різних сферах діяльності.

Підходи до згуртування учнівського колективу передбачають: зміцнення позитивних традицій, формування громадської думки, використання учнівського самоврядування при згуртуванні групи, організація змагання в середині колективу, ведення спільних справ.

Методика колективного виховання описує спосіб організації життя учнівського колективу, в рамках якого діти та дорослі, виконуючи спільні завдання, активно працюють над поліпшенням атмосфери в колективі, дбають про самопочуття та настрої один одного, спільно планують, організовують та здійснюють свою діяльність, обмінюються ідеями і пропозиціями, розвивають власні погляди та відчуття дружби, поваги, взаєморозуміння та турботи. У

методиці колективного виховання визначаються три основні аспекти: творчість, людяність та активність. Ця методика має ряд переваг:

- спрямованість на соціальну діяльність. Уся спільна творча робота має бути спрямована на поліпшення функціонування школи. Особлива увага приділяється особам, які потребують підтримки, сприяючи встановленню соціальної та моральної справедливості. Це сприяє активній участі дитини у формуванні громадянської позиції через створення умов для розвитку такої позиції;

- забезпечення турботливих відносин. Завдяки доброзичливим, щирим та демократичним відносинам з дітьми можна розраховувати на їхній інтерес до спільної діяльності. Такі відносини не відкидають вимогливості, але змінюють її характер: вимоги висуваються не вчителем, а через спільні зусилля. Таким чином, дітей готують до майбутньої діяльності, спрямовуючи їх на поліпшення свого мікросередовища:

- поділ на міні-колективи (творчі групи, міні-гурти). Дворівнева організація діяльності сприяє залученню всіх членів колективу до планування, виконання та аналізу діяльності. Міні-колектив (від 3 до 10 осіб) обговорює важливі питання, кожен вносить свої пропозиції. Такі групи можуть бути постійними або тимчасовими. Критерієм поділу є інтереси, бажання, місце проживання та інші;

- організація спільних творчих справ. Вони є формою організації спільної творчої діяльності та основним засобом виховання. Колективні творчі справи, ігри та колективні організаційні заходи довели свою ефективність як засоби організації життя колективу;

- ротація творчих обов'язків. Передбачає регулярні перевибори органів учнівського самоврядування, обмін або розподіл постійними обов'язками між міні-колективами; планування діяльності, щоб кожен учасник колективу мав можливість обговорити справу, організувати її, що унеможливорює розмежування на активних та пасивних. Всі учасники займають "керівні" посади;

- забезпечення різноманітних видів діяльності. Кожна справа має свою чітку мету, згідно до якої всі колективні справи поділяють на суспільні, спортивно-оздоровчі, художньо-естетичні, пізнавальні. Кожну колективну творчу справу виконує певна міні-група, чисельність якої залежить від обсягів та виду робіт.

Процес підготовки та впровадження колективних творчих справ включає кілька послідовних кроків:

1) попередня підготовка вихователів полягає у визначенні ролі колективних творчих справ у житті групи, формуванні виховної мети, обговоренні варіантів діяльності та проведенні стартових бесід. Розмова відбувається на доброзичливому, товариському тоні, де думки висловлюються на рівних;

2) колективне планування спрямоване на уточнення мети діяльності групи, збір, аналіз та узагальнення інформації, визначення завдань з огляду на їхню корисність та виконання. Кожен має висловити свою думку, а керівник підводить підсумки та формулює спільну думку;

3) колективна підготовка роботи передбачає уточнення та конкретизацію плану її підготовки та проведення, організацію виконання його та розподіл ролей серед учасників діяльності;

4) реалізація колективних творчих справ включає виконання запланованого, підтримку настрою, підбадьорення та надання упевненості у власних силах. Важливою є можливість для кожного проявити себе та утвердитися в колективі;

5) колективне підбиття підсумків передбачає аналіз на рівні міні-груп, висловлення думок та узагальнення їх на загальних зборах для формування колективної думки;

6) після завершення намічених колективних справ, вихователі пропонують учням взятися за нові справи.

В організації колективної творчості важлива роль дорослих. Залежно від їхнього досвіду, віку, можливостей та взаємин з дітьми, класні керівники

можуть виступати як консультанти, експерти або керівники однієї з міні-груп.

Успішність цієї діяльності значною мірою залежить від взаємин вчителя з класом та між учнями. Педагог має стати старшим другом для дітей, який цікавиться їхнім життям, бере участь в ньому та навчає їх, водночас сам вчиться. Важливо викликати інтерес та повагу до себе з самого початку.

В проміжках між проведенням колективних творчих справ влаштовують творчі свята, ігри, зустрічі з цікавими особистостями та інші заходи. Це сприяє формуванню колективного духу, де діти спільно вирішують завдання, в атмосфері взаємоповаги, симпатії та гармонії.

2.3. Практичні поради щодо формування сприятливого психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі

Військові дії на території України вплинули і на освітній процес. За цих умов виникла необхідність надавати психологічну допомогу та підтримку усім учасникам освітнього процесу, відповідно до цілей та завдань функціонування системи освіти. Це завдання покладене на всіх педагогічних працівників.

Надання психологічної допомоги учнівському колективу для покращення клімату не потребує професійних навиків, достатнім є прояв розуміння, співчуття, часу вислухати, та наявності педагогічних знань.

Як фізичний, так і емоційний стан здатні впливати один на одного. У моменти напруженості емоцій у дитини можна спостерігати зміну виразу обличчя, швидкості мовлення, появу непосидючості, зміни у диханні, пульсі, колірі обличчя.

Однією із технік психологічної підтримки дітей у шкільному колективі є впровадження «психологічної хвилинки», яка сприяє подоланню стресу та його наслідків, емоційній підготовці до уроку та продуктивній роботі. Ці вправи створюють сприятливу атмосферу, покращують емоційний стан дітей, забезпечують психологічний комфорт, що є важливим механізмом стабілізації.

Регулярне проведення «психологічних хвилинок» у зручний час сприяє налагодженню емоційного стану та врівноваженості учнів, допомагає зняти емоційну напругу. Вчитель може застосовувати ці техніки у відповідний час, коли відчуватиме напруженість чи втому дітей.

Реакції на кризові ситуації у дітей різного віку варіюються, що призводить до різних ризиків та потреб у вирішенні проблем. У таких ситуаціях діти можуть відчувати провину, страхи, знижувати рівень комунікації або, навпаки, проявляти надмірну турботу стосовно інших.

До основних груп вправ та технік для роботи з учнівським колективом та покращенням психологічного клімату на уроці є:

- дихальні техніки для зняття стресу та панічних атак;
- психогімнастичні вправи;
- вправи на зняття психоемоційного напруження, стресу, тривоги;
- вправи на зняття м'язового напруження.

Ефективність проведення уроку залежить не лише від змісту та методики викладу матеріалу, але й від внутрішньої атмосфери в класі. Якщо діти почуваються емоційно відірваними або є незручності у спілкуванні з однокласниками та вчителем, навчальний матеріал буде засвоєно лише частково, з меншою користю для учнів.

Є кілька простих і водночас ефективних способів як налагодити мікроклімат у навчальному класі, зокрема:

- організація колективних привітань учнів;
- організація цікавих (вибраних дітьми маршрутів) поїздок-екскурсій до пам'ятних місць, проведення походів;
- участь у спільних відвідуваннях концертів, вистав, музеїв, виставок;
- організація гуртків чи таборів у літній час.

Важлими елементом у створенні сприятливо психологічного клімату є формування гуманних взаємин з учнями:

- вчителю слід уникати підкреслення різниці у соціальному статусі або віці між собою та учнем, а замість цього висловлювати своє бачення

доброзичливо, у формі поради. Важливо уважно й зацікавлено слухати учнів;

- необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного учня, його стан у конкретний момент та його ставлення до вчителя. Вміння прислуховуватись, особливо в моменти напруженого нервового стану, що виник у результаті непорозумінь або неприємностей, є важливим. Вчителю варто демонструвати, що він зберігає довіру та конфіденційність;

- шанобливе ставлення до думки інших, використання методу переконання замість радикальних висловлень своєї точки зору, сприяє позитивній атмосфері. Похвала має сильніший вплив, ніж критика. Критика повинна бути орієнтована на шанобливе ставлення до учнів, краще проводити її приватно та конкретно;

- важливо демонструвати справедливе ставлення до дитини та повагу до її гідності. Вчителю слід бути стриманим, не втрачаючи терпіння, вірити у кожного учня.

Важливою складовою позитивного емоційного стану в колективі школярів є позбавлення емоційної напруги за допомогою використання інтерактивних технік: ігрових технологій, ігрових навчальних програм, оригінальних завдань, введення в урок історичних екскурсів і відступів. Цей метод також дозволяє вирішити декілька різних завдань одночасно: забезпечити психологічний відпочинок для учнів, передати їм інформацію розвивального та виховного плану, продемонструвати практичне значення вивченої теми, стимулювати активізацію самостійної пізнавальної діяльності.

Використання інтерактивних навчальних програм приносить хороші результати, оскільки вони зацікавлюють школярів і одночасно допомагають зняти стрес і напругу. Також варто відзначити ефективність методу використання літературних творів для ілюстрації різних явищ.

ВИСНОВКИ

Вивчаючи вплив психолого-педагогічного клімату на розвиток особистості та працездатність колективу, дійшли висновків що:

1) психологічний комфорт суттєво впливає на емоційний стан кожного учня та загальний клімат у колективі в цілому. Емоційний стан колективу сприяє об'єднанню та згуртованості, встановленню контактів між учасниками, працездатності;

2) психолого-педагогічний комфорт у навчальному процесі залежить від взаємин між вчителем та учнями, між самими учнями та між вчителем та батьками. Безсумнівно, що без гуманізації цих відносин неможливо створити позитивний психологічний клімат. Підтримка гуманних відносин між вчителем та учнями створює основу для взаєморозуміння, позитивного настрою та психологічної стійкості;

3) створення позитивного психолого-педагогічного клімату на уроці починається з внутрішньої налаштованості педагогічного фахівця. Важливе значення має авторитет педагога, адже, дослідження показують, що інформація, яка подається вчителем, що має авторитет серед школярів, сприймається дітьми набагато краще, ніж у випадках, коли вчителя не поважають учні;

4) важливим фактором є вміння вчителя бути тактовним та вміння виявляти обачність у висловлюваннях критики щодо дітей. Наявність нездорового психологічного клімату призводить до взаємного нерозуміння, внаслідок чого діти не можуть спілкуватися та ефективно працювати разом. Це може створювати конфліктні ситуації, до яких може бути причетний весь учнівський колектив.

Проаналізувавши основні методи дослідження психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі, виокремлюємо такі:

1) бесіди, спостереження, тестування та анкетування. За їх допомогою проводяться психолого-педагогічні дослідження, які сприяють виявленню

конфліктів у шкільному колективі, оцінці рівня довіри учнів до вчителя та аналізу психологічного клімату серед школярів;

2) шкалювання. Цей метод використовується для перетворення реальних якісних психолого-педагогічних явищ у числовій оцінці, що дозволяє оцінити особистісні якості учнів та їхнє ставлення до різних видів діяльності. Оцінювальні шкали відрізняються простотою, можливістю математичного аналізу результатів, оскільки будь-які психічні явища відображаються числовими оцінками. Наприклад, для оцінки характеру стосунків учителя з учнями можна використовувати шкалу оцінок;

3) психолого-педагогічний консиліум. Проводиться вчителями для обговорення соціально-психологічних особливостей поведінки та діяльності вихованців, використовуючи детальні характеристики класного керівника та інших учасників виховного процесу. Ці зустрічі призначені для більш глибокого вивчення учнів та визначення оптимальних форм та методів виховної роботи з ними (наприклад, адаптація учнів п'ятого класу до умов навчання в основній школі);

4) педагогічний експеримент. Призначений для виявлення і вивчення змін певних соціально-психологічних якостей особистості. Він представляє собою комплекс методів дослідження, спрямований не лише на опис психічного явища, але і його пояснення.

Досліджуючи психолого-педагогічні аспекти формування сприятливого психологічного клімату на уроці, зазначимо наступне:

1) професійна взаємодія між психологом та вчителем впливає на ефективність навчально-виховного процесу. Традиційний урок можна покращити, застосувавши певні психологічні методи та прийоми;

2) діяльність психологічної служби в системі освіти є невід'ємною складовою для забезпечення своєчасного і систематичного вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їх поведінки і діяльності, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей.

Проаналізувавши методи діагностики психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі, виокремлюємо такі:

1) діагностичні методи, найбільш ефективні для створення сприятливого психолого-педагогічного клімату в колективі: спостереження, аналіз документів, проведення інтерв'ю, бесід, тестування анкетування, соціометричні опитування, використання шкал, опитувальники;

2) методики дослідження психологічної атмосфери в колективі учнів: методика оцінки психологічної атмосфери в колективі (за А. Фідлером), методика «Аналіз та оцінка соціально-психологічного клімату в колективі» (Л. Карамушка), методика для дослідження шкільних колективів Д. Морено, методика визначення типових способів реагування на конфліктну ситуацію (методика К. Н. Томаса), діагностика комунікативного контролю (М. Шнайдер).

Формуючи методичні рекомендації та практичні поради щодо створення сприятливого психолого-педагогічного клімату в класі, виокремлюємо такі:

- 1) застосування методики колективного виховання;
- 2) впровадження колективних творчих справ;
- 3) проведення творчих свят, ігор, зустрічей з цікакими особистостями»
- 4) впровадження «психологічної хвилинки»;
- 5) зняття емоційної напруги за допомогою використання ігрових технологій, навчальних інтерактивних ігрових програм, оригінальних завдань.

РЕЗЮМЕ

В умовах сьогодення дослідження теми курсової роботи «Формування позитивного психолого-педагогічного клімату в класі як умова успішного навчання і виховання учнівської молоді» ґрунтується на пошуку шляхів покращення психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі, оскільки у сучасній системі освіти України існує невідповідність між соціальним замовленням суспільства на підвищення ефективності освітнього процесу в закладах освіти та недосконалим рівнем організації роботи вчителя по створенню позитивного психолого-педагогічного клімату серед учнів.

У **першому розділі** роботи розкрито основні фактори впливу на створення сприятливого психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі, здійснено аналіз основних методів дослідження психолого-педагогічного клімату в колективі учнів та розглянуто основні аспекти формування сприятливого психолого-педагогічного клімату уроку, як важливої умови підвищення ефективності та результативності навчально-виховного процесу.

У **другому розділі** висвітлено основні методи діагностики психолого-педагогічного середовища в класі, розроблено методичні рекомендації щодо створення сприятливого психолого-педагогічного клімату серед школярів та надано практичні поради щодо формування позитивного психолого-педагогічного клімату в учнівському колективі.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, 6 додатків. Обсяг роботи складає 43 сторінок. У списку використаної літератури нараховано 25 джерел.

Ключові слова: психолого-педагогічний клімат, фактори та особливості психологічного впливу, методи діагностики, учнівський колектив, психолого-педагогічна робота.

RESUME

In the contemporary context, the investigation of the topic of the coursework "Formation of a positive psycho-pedagogical climate in the classroom as a condition for successful education and upbringing of student youth" is grounded on the search for ways to enhance the psycho-pedagogical climate in the student community. This is due to the existing disparity in the Ukrainian education system between societal demand for increased effectiveness of the educational process in educational institutions and the imperfect level of organisation of a teacher's work in creating a positive psycho-pedagogical climate among students.

The first section of the work reveals the main factors influencing the creation of a favourable psycho-pedagogical climate in the student community, analyses the primary methods of investigating the psycho-pedagogical climate among students, and considers the fundamental aspects of forming a conducive psycho-pedagogical climate during lessons, as an important condition for enhancing the effectiveness and productivity of the educational process.

The second section highlights the main methods of diagnosing the psycho-pedagogical environment in the classroom, develops methodological recommendations for creating a favourable psycho-pedagogical climate among students, and provides practical advice on forming a positive psycho-pedagogical climate in the student community.

The coursework consists of an introduction, two sections, and 6 appendices, totaling 43 pages. The bibliography includes 25 sources.

Keywords: psycho-pedagogical climate, factors and characteristics of psychological influence, diagnostic methods, student community, psycho-pedagogical work.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Боднар, Л. І., Вашкеба, Ю. М., Дєдов, О. А., Заслонкіна, О. П., Паламарчук, А. Г., Романовська, Д. Д., Твардовська, О. І., & Торопій, Г. С. (2020). *Алгоритми діяльності працівників психологічної служби* (В. Г. Панок. Ред.) (Т. 2). УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. https://lib.iitta.gov.ua/723133/1/Algoritm_T_2_new.pdf
- Боднарчук, Ю. В. (2021). *Формування позитивного мікроклімату в класних колективах як важливий фактор попередження булінгу та девіантної поведінки в учнівському середовищі*. https://famous-school.ucoz.ua/_tbkp/pds_na_sajt.pdf
- Дунець, Л. М. (2003). *Психологія спілкування*. ТУП.
- Закон України «Про освіту» № 2145-VIII (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Зязюн, І. А., Крамущенко, Л. В., & Кривонос, І. Ф. (1997). *Педагогічна майстерність*. Вища школа.
- Карамушка, Л. М. (2003). *Психологія управління*. Міленіум. http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/220/1/KaramushkaLM_Psihologiya_upravl_2003.pdf
- Козловський, Ю. М., Ортинський, В. Л., & Дольнікова, Л. В. (2020). *Педагогіка*. Видавництво Львівської політехніки.
- Линьов, К. О., Мерзлякова, О. Л., Сабол, Д. М., & Матвійчук, О. Є. (2023). Соціально-психологічний клімат у закладах загальної середньої освіти м. Києва в умовах воєнного стану. *Continuing professional education: theory and practice issue*, 3(76), 7-8. https://lib.iitta.gov.ua/737937/1/Merzliakova_SOCIAL%20AND%20PSYCHOLOGICAL%20CLIMATE%20.pdf
- Лист Міністерства освіти і науки України «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання

навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році» № 1/9530-22 (2022).

https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87596/

Лист Міністерства освіти і науки України «Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» №4.5/2303-21 (2021).

https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83419/#google_vignette

Мартиненко, С. М. & Хоружа, Л. Л. (2008, 1 серпня). *Методи навчання та їх класифікація*. Освіта.ua

<https://osvita.ua/school/method/780/>

Марченко, О. (2013, 23 грудня). *Взаємодія учня і вчителя*. Slideshare.

<https://www.slideshare.net/alexandermarchenko925/ss-15744300>

Назаренко, Г. І., & Філіппова, Н. О. (2008). *Створення позитивного психоемоційного клімату в шкільному колективі*. ХОHNМІБО.

Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» № 509 (2018).

<https://imzo.gov.ua/2018/05/25/nakaz-mon-vid-21-05-2018-509-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psyholohichnu-sluzhbu-u-systemi-osvity-ukrajiny/>

Остроуменко, А. О. (2023, 15 лютого). *Нові підходи до організації освітнього процесу*. На Урок.

<https://naurok.com.ua/novi-pidhodi-v-organizaci-osvitnogo-procesu-329921.html>

Панок, В. Г. (2017). *Прикладна психологія. Теоретичні проблеми*. Ніка-Центр.

<https://lib.iitta.gov.ua/707672/1/panok2017.pdf>

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» №87 (2018).

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» № 988-р (2016).

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки» № 286-р (2022).

Савіна, Ю. І. (2019). *Теоретичні основи формування морально-психологічного клімату колективу першокласників.*

https://docs.academia.vn.ua/bitstream/handle/123456789/527/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2019-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BE-185-190.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Серватнюк, Г. О. (2018, 7 червня). *Вчитель і учень в процесі пізнання: проблеми взаємодії.* На Урок.

<https://naurok.com.ua/vchitel-i-uchen-v-procesi-piznannya-problemi-vzaemodi-31640.html>

Сікорський, П. І. (2021). *Нова педагогіка.* Видавництво Львівської політехніки.

https://vlp.com.ua/files/210469_zmist.pdf

Пашенко, М. І., & Красноштан, І. В. (2014). *Педагогіка.* Центр учбової літератури.

<https://www.scribd.com/document/488999758/pedagogika-Pashc>

Титаренко, О. І., & Каулько, Д. В. (2017). Особливості формування психологічного клімату класного колективу підлітків засобами арт-терапії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2(2), 15-20.

Фіданян, О. Г., & Войцехівський, М. Ф. (Ред.). (2022). *Організація діяльності закладів освіти в умовах воєнного стану.* Київ.

Додаток А

Властивості психологічного клімату групи

Властивості психологічного клімату (А)	Оцінка	Властивості психологічного клімату (В)
Переважає жвавий, життєрадісний настрій	3 2 1 0 1 2 3	Переважає пригнічений, песимістичний настрій
Доброзичливість у відносинах, взаємні симпатії	3 2 1 0 1 2 3	Конфліктність у відносинах, антипатії у групі
Успіхи або невдачі товаришів викликають співпереживання, співучасть усіх членів групи	3 2 1 0 1 2 3	Успіхи або невдачі товаришів залишають байдужими інших або викликають заздрість
У групі з повагою ставляться до думок один одного	3 2 1 0 1 2 3	Кожний вважає свою думку головною і не згідний з думкою товаришів
Група активна, повна енергії	3 2 1 0 1 2 3	Група інертна, пасивна
У групі справедливе ставлення до всіх членів, підтримують слабких, виступають на їх захист	3 2 1 0 1 2 3	Група помітно розділяється на привілейованих і принижених, проявляється зневажливе ставлення до слабких
Спільні справи захоплюють усіх, є велике бажання працювати колективно	3 2 1 0 1 2 3	Групу неможливо зацікавити спільною справою, кожен думає про власні інтереси
Доброзичливо ставляться до новачків, допомагають їм освоїтися в колективі	3 2 1 0 1 2 3	Новачки почувають себе чужими, до них часто виявляють ворожість, агресію
Членам групи подобається разом проводити час, виконувати спільні завдання	3 2 1 0 1 2 3	Члени групи байдужі до більш тісного спілкування, Проявляють негатив до спільної діяльності

Додаток Б**Шкала оцінки характеру стосунків учителя з учнями**

Характер стосунків	Оцінювальний бал
Різко негативний, ворожий	(-2)
Слабо негативний	(-1)
Індиферентний	0
Слабо позитивний	+1
Яскраво позитивний	+2

Додаток В

Анкета

(для вчителів та учнів) «Клімат у колективі»

1. Оцініть ваш стан здоров'я (у відсотках).
2. З ким у вас бувають конфлікти:
 - з учителями;
 - з адміністрацією;
 - з учнями;
 - з батьками.
3. Де ви зазвичай знімаєте напругу:
 - вдома;
 - у школі;
 - ще десь.
4. Чи часто ви хворієте?
5. Чи хотіли б ви звільнитися (перейти до іншої школи), якби було де влаштуватися?
6. Яка тональність вашого настрою переважає (мажор-мінор)?
7. Як ви гадаєте, колектив у вас дружний?
8. Чи дратує вас характер і тональність критики з боку вашого керівництва (педагога)?
9. Чи знаєте ви концепцію розвитку школи? Чи брали ви участь у розробці програми розвитку школи або якихось інших приватних програм?
10. Чи відчуваєте ви у школі творчу атмосферу?
11. Чи влаштовує вас характер стосунків, що склався в колективі?
12. Чи задоволені ви своєю діяльністю, чи вдається вам досягти поставленої мети?
13. Чи є в колективі люди, з якими вам не хочеться спілкуватися?
14. Чи відчуваєте ви гордість від того, що працюєте саме в цьому колективі?
15. Чи є в школі традиції, які для вас багато що значать?

16. Чи помічає адміністрація (педагоги) ваші досягнення?
17. Чи вважаєте ви, що між членами колективу склалися добрі стосунки?
18. Чи вважаєте ви, що молоді вчителі почуваються в колективі досить комфортно?
19. Члени колективу із задоволенням діляться власним досвідом.
20. Перемоги і поразки в колективі переживає більшість його учасників.
21. Члени колективу з повагою ставляться до думки одне одного.
22. Колектив задоволений своїми керівниками.
23. Успіхи та невдачі кожного знаходять зацікавлену підтримку членів колективу.
24. Поточні конфлікти в колективі не бувають тривалими.
25. Ви із задоволенням берете участь в колективних справах, громадсько-педагогічній діяльності.
26. Коли ви стикаєтеся з недоліками, ви прямо про це заявляєте.
27. Ви із задоволенням відвідуєте уроки колег?
28. Чи любите ви жартувати?
29. Вас часто дратує музика?
30. Ви, як правило, перебиваєте співрозмовника під час бесіди?
31. Вас дратує необхідність брати участь у нарадах, засіданнях, педрадах?
32. Чи любите ви разом із колегами виїздити кудись разом?
33. У колективі є люди, які вам:
 - симпатичні;
 - байдужі;
 - антипатичні.
34. Чи часто ваші ідеї та пропозиції використовують у колективі?
35. Ви із задоволенням приходите до школи і залишаєте її?

Додаток Д

Аналіз та оцінка соціально-психологічного клімату в колективі
(за Л. М. Карамушкою)

1	Можливість в рамках Вашого колективу вибирати напрямок своєї діяльності, зміст робіт	1	2	3	4	5	6	7
2	Можливість в межах визначених термінів встановлювати на свій розсуд черговість робіт, вибирати спосіб та час їх виконання	1	2	3	4	5	6	7
3	Можливість вибору тих співробітників, з ким хотілось би виконувати ту чи іншу роботу	1	2	3	4	5	6	7
4	Можливість зміни напрямку робіт, виду діяльності	1	2	3	4	5	6	7
5	Задоволеність стосунками з колегами по роботі	1	2	3	4	5	6	7
6	Задоволеність стосунками з керівником	1	2	3	4	5	6	7
7	Можливість проявити свої ділові якості	1	2	3	4	5	6	7
8	Визнання та схвалення колегами по роботі Ваших заслуг та досягнень	1	2	3	4	5	6	7
9	Визнання та схвалення колегами по роботі Ваших особистих якостей	1	2	3	4	5	6	7
10	Визнання та схвалення керівником Ваших особистих якостей	1	2	3	4	5	6	7
11	Отримання чітких однозначних завдань	1	2	3	4	5	6	7
12	Визначеність, ясність у стосунках з керівником	1	2	3	4	5	6	7
13	Ступінь нервового напруження, пов'язаного з роботою	1	2	3	4	5	6	7
14	Ступінь нервового напруження, пов'язаного з колегами по роботі	1	2	3	4	5	6	7
15	Ступінь нервового напруження, пов'язаного з керівником	1	2	3	4	5	6	7

Додаток Е

Середні значення методики А. Фідлера по різних закладах освіти

(К. Линьов, О. Мерзлякова, Д. Сабол, О. Матвійчук)

Заклад освіти, номер	Дружелюбність – Ворожість:	Згода – Незгода:	Задоволеність – Незадоволеність:	Продуктивність – Непродуктивність:	Теплота – Холодність:	Співпраця – Неузгодженість:	Взаємодія – Підтримка – Недоброзичливість:	Захоченість – Байдукисткість:	Цікавість – Нудьга:	Успішність – Безуспішність:
А	2,99	3,03	3,22	2,75	2,97	2,78	2,83	2,86	2,61	2,75
Б	2,27	2,52	2,73	2,00	2,53	2,26	2,29	2,52	2,26	2,05
В	2,89	3,17	3,17	2,65	3,06	2,83	2,78	3,22	2,89	2,56
Г	1,06	1,28	1,22	1,11	1,11	1,11	1,11	1,28	1,33	1,17
Д	1,83	2,33	2,17	1,83	1,67	1,89	1,78	3,11	2,06	2,00
Е	1,69	1,44	1,69	1,56	1,38	1,69	1,75	1,50	1,44	1,44
Є	2,30	2,46	2,54	2,67	2,50	2,52	2,33	2,57	2,52	2,65
Ж	2,43	2,57	2,57	2,50	2,50	2,36	2,43	2,64	2,36	2,50
З	3,19	3,39	3,23	3,19	2,97	3,32	3,39	3,32	3,42	3,16
И	1,27	1,88	2,08	1,71	1,58	1,52	1,35	2,19	1,92	1,65
І	2,61	3,35	3,35	3,13	3,13	3,09	3,35	3,96	3,22	3,00
Ї	2,73	2,60	2,90	2,37	2,53	2,47	2,33	2,50	2,47	2,20
К	2,45	2,68	2,90	2,67	2,75	2,60	2,65	3,10	2,73	2,60
Всього	2,30	2,55	2,67	2,36	2,43	2,38	2,36	2,66	2,45	2,33